

"Nasıl ki bir insan, bir memlekette münteşir bulunan çiçekler envâını, nümunegâh küçük bir bahçesinde cem eder ve bir dükkâncı, bütün mallarındaki nümuneleri bir listede cem eder..." izah eder misiniz?

İnsan, fitrat ve sahip olduğu istidat ve kabiliyetler açısından bütün âlemlerin ve bütün mahlûkatın bir fihristesi ve misali gibidir.

Allah'ın güzel isimleri içinde nasıl bir ism-i a'zam varsa, bu isimlerin mazharları içinde de bir mazhar-ı a'zam vardır ki, bu da insan ve onun mahiyetidir.

Her mahlûk Cenâb-ı Hakk'ın isimlerine aynadır, lâkin en cami' ve en geniş ayna insandır. Mesela güneş, yedi rengi ve yedi sıfatıyla bütün şeffaf şeylerde, kabarcıklarda, cam parçalarında ve denizin yüzünde tecelli etmektedir. Ancak güneşin denizde tecelli etmesiyle küçük bir aynada tecelli etmesi arasında büyük fark vardır.

"Nasıl ki, esmâda bir ism-i a'zam var, öyle de o esmânın nukuşunda dahi bir nakş-ı a'zam var ki, o da insandır." (33. Söz)

Evet, insan Allah'ın bütün sıfat, şununat ve isimlerine tam bir ayna ve tam bir ma'kestir. İnsanın maddesi ve cirmi küçük olsa da sahip olduğu duygular ve istidatlar sayesinde Allah'ın bütün isimlerine mazhar olacak bir mahiyete sahiptir. Üstad Hazretlerinin ifadesiyle,

"... mahiyet-i insaniye, şu kâinatın bir misal-i musağğarı olduğundan, adeta âlemde ne varsa insanda nümunesi vardır."(1)

"Misal-i musağğar"; küçültülmüş misâl, numune, maket demektir. Yani bu kâinatın küçültülmüş şekli. Küçültme (tasğir) fiili âlemde öyle harika bir şekilde icra edilmiş ki, şu muhteşem âlem, mevcut hâlini yine muhafaza etmekle birlikte, ondan onu temsil edecek küçük âlemler süzölmüş. Ağacı süzüp meyveye sıkıştıran kudret ve hikmet eli, aynı kanunla nice âlemleri insana yerleştirmiş.

Nasıl ki bir meyvenin veya çekirdeğin içinde temsil ettiği ağacın bütün hususiyetleri ve güzellikleri nüve, plan ve proje olarak mevcut ise, kâinatın çekirdeği ve meyvesi

olması hasebiyle insanda da, bütün âlemlerin numunesi plan ve fihriste olarak mevcuttur.

İnsan, okuduğu bir eserin hülasesını çıkarır. Bu hülasa asıl eserin küçük bir misâlidir. Ama “şu hülasa yardımıyla eserin tamamını yeniden ortaya koy” deseniz bundan âciz kalır. Fakat bir çekirdek öyle mi? Toprağa attığınızda ağacının tamamını yeniden size takdim edebiliyor.

“*Küçültülmüş misâl*” ifadesini şöyle de anlamak mümkün: Âlemlerde tecelli eden İlâhî isimler, insanda da tecelli etmiş. Bu tecelliler de kâinattaki hadsiz tecellilerin bir küçük misali gibi...

Meselâ, her varlığa bir sûret. Bir şekil takılmış, **Musavvir** isminin bir cilvesi ile... İşte, Güneşe, Aya, dağa, dereye, her ovaya, her deryaya ve nihayet her bitki ve hayvana ayrı bir sûret takan Allah, bu sûretler âleminin bir küçük misalini de insana lutfetmiş. Onun da gözünün sûreti, kulağıninkine benzemiyor; kalbinin şekli böbreğinkine...

Muhyi, yâni hayat verici isminin tecellisiyle meleklerden cinlere, hayvanlardan insanlara kadar nice varlıklar hayat nimetine kavuşmuşlar. Bu tecellilerin bir küçük misali de insana lutfedilmiş insan, hayat sahibi bir ruha kavuşmuş ve o ruhun hayat sıfatıyla bedeninin bütün hücreleri hayattar olmuşlar.

Zâhir ve **Bâtın** isimlerinin cilveleriyle, her şeyin bir iç, bir de dış yüzü halkedilmiş. Denizin içi balıklarla şenlendirilmiş; sema ülkesi meleklerle. Bunun bir küçük misâli de insanda görülüyor. Onun da bir görünen vechi var, bir de görünmeyen iç âlemi...

İlâhî isimlerin tecellilerinde bir perde daha ileri gittiğimizde, İlâhî sıfatları tefekkür edebiliriz. Bu sıfatlardan misâl olarak ikisi üzerinde kısaca duralım.

Güneş yapmak ancak İlâhî kudretle olabilir, bunun yanında Güneşe de bir kuvvet bahşedilmiş. Keza atom yaratmak da ancak Allah’a mahsus ve o atoma da bir kuvvet yerleştirilmiş. İşte bu mânânın, bu kanunun bir küçük misâli de yine insanda mevcut, sonsuz kudretiyle yarattığı âlemlerden, insanı yine sonsuz bir hikmetle süzen Allah, o şerefli mahlûkuna da bir kudret lutfetmiş. İşte bu kudret, âlemdeki varlıklara dağıtılan kuvvetlerin bir küçük misâli..

İrade sıfatı da öyle.. Her şey İlâhî iradeyle idare ediliyor, insan da her şeyiyle O’nun tedbir ve tasarrufunda.. İnsan, kendi vücudunda yine kendi iradesi dışında cereyan eden sonsuz faaliyetlerle de âlemdeki İlâhî tasarrufların bir küçük misâlini sergilemekte. Ve o, kendisini iradesiz varlıkların üstüne çıkaran ayrı bir ihsana mazhar olmuş; cüz’î iradeye sahip kılınması sûretiyle.

“Evet, nasıl ki, insanın anasırları, kâinatın unsurlarından; ve kemikleri, taş ve kayalarından; ve saçları nebat ve eşcarından; ve bedeninde cereyan eden kan, ve gözünden, kulağından, burnundan

ve ağızından akan ayrı ayrı suları, arzın çeşmelerinden ve madenî sularından haber veriyorlar, delâlet edip onlara işaret ediyorlar. Aynen öyle de, insanın ruhu âlem-i ervahtan, ve hâfızaları levh-i mahfuzdan, ve kuvve-i hayâliyyeleri âlem-i misâlden... ve hakeza, herbir cihazı bir âlemden haber veriyorlar.” (Lem’alar)

Bu hikmetli ifadelerden aldığımız derse göre, insan kendinde mevcut, madde ve mânâ âlemleriyle, kâinattaki âlemlere bir küçük misal gibi... Şehadet ve gayb âlemlerinin, yâni görünen ve görünmeyen âlemlerin birer küçük misali: Beden ve ruh...

Şu görünen insan bedeni, görünmeyen bir ruh kanunuyla sevk ve idare edildiği gibi, şu muhteşem kâinat da nice kanunlarla sevk ve idare ediliyor.

Meselenin bir de şu yönü var: Kâinattaki birçok hakikatın insan ruhunda benzer tezahürleri görülüyor. Âlemde eşya için kullandığımız, yumuşak-sert, alçak-yüksek gibi ifadeleri, insanın iç dünyası, seciye ve ahlâk âlemi için de kullanırız.

Aynı şekilde, insandan önce bu âleme misafir gelen hayvan ve bitkilerin de bir takım hususiyetleri insan ruhunda bir başka şekilde kendini gösterir. Bukalemun gibi renk değiştiren, tilki gibi kurnaz, canavar gibi insafsız, gül gibi şirin, diken gibi iğneleyici mizaçlar insanlık âleminde ayrı ayrı şahıslarda kendini gösteriyorlar.

Yine, insanın ruh dünyası, âlemdeki muhtelif mahlûkatın yaptıkları ayrı ayrı tesbihlerin, hamdlerin, tekbirlerin, ibadetlerin de bir küçük misalidir. Mahlûkatın hal diliyle yaptığı nice tesbihleri insan, kal diliyle de terennüm ederek, âlemlerle bütünleşir.

Şu görünen âlemin yaptığı bütün tesbihleri temsil eden, onlardaki kemalâtı, güzellikleri temaşa eden bir melekler âlemi mevcut. Herbiri ayrı vazifelerde çalışan bu nuranî varlıkları da insanın his dünyası temsil ediyor. Böylece âlemin meyvesi olan insanda, melekler âlemi de bir bakıma temsilcilerini bulmuş oluyorlar.

Âlemdeki iğrenç manzaralar, pis kokular, leşler, bataklıklar da en ileri seviyesiyle yahut seviyesizliğiyle yine insanda ifadesini buluyor.

Ve bize kötülüğü aralıksız telkin eden nefsimiz şeytandan haber veriyor.

Hulasa; insan kâinatın küçültülmüş bir numunesidir. Yani insanı büyültsen kâinat, kâinatı küçültsen insan olur...

(1) bk. [Sözler, Yirmi İkinci Söz.](#)